

هیئت‌های مذهبی و انقلاب اسلامی

www.ketab.ir

مرشنامه :
عنوان و نام پدیدآور:
مشخصات نشر:
مشخصات ظاهری:
فروست:
شابک:
وضعیت فهرست نویسی:
یادداشت:
موضوع:
موضوع:
موضوع:
موضوع:
شناسه افزوده:
شناسه افزوده:
رده بندی کنگره:
رده بندی دیویی:
شماره کتابشناسی ملی:

غفاری هشتجین، زاهد
هیت های مذهبی و انقلاب اسلامی / تألیف: زاهد غفاری هشتجین و هانیه خدادادی
تهران: مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۹۳.
۲۷۲ ص:
مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی: ۹۱۵، تاریخ انقلاب: ۶۸.
۸۵۰۰۰ ریال: ۵-۷۰۵-۴۱۹-۹۶۴-۹۷۸
فیبا.
کتابنامه: ص. ۲۳۷
تکیه ها و حسینیه ها - ایران - تهران
تکیه ها و حسینیه ها - ایران - تهران - برنامه های فرهنگی
سوگواری ها - ایران - آداب و رسوم
سوگواری های اسلامی - ایران - تاریخ
خدادادی، هانیه، ۱۳۶۳
مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی
۱۳۹۲ ۹ هـ/ع ۲۶۱/ BP
۲۹۷/۰۵۰۹۵۵۱۲۲
۳۴۲۲۴۲۹

مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات

عنوان: هشت‌های مذهبی و انقلاب اسلامی

تألیف: زاهد عقاری هاشجین، هانیه خدادادی

نوبت چاپ: اول، تابستان ۱۳۹۳

شمارگان: ۱۰۰۰ قیمت: ۸۵۰۰ تومان

حروف‌چینی و لیتوگرافی: مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

چاپ و صحافی: چاپخانه مرکز اسناد انقلاب اسلامی

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۱۹-۷۰۵-۵

ISBN 978-964-419-705-5

کلیه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان شریعتی، نرسیده به میدان قدس، روبه‌روی پمپ بنزین اسدی، پلاک ۱۹۵۴.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی، صندوق پستی ۱۹۳۹۵/۳۸۹۶ تلفن: ۲۲۲۱۱۱۹۴ تلفکس: ۲۲۲۱۱۱۷۴

www.irdc.ir

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱۱
پیشگفتار.....	۱۵

فصل اول

چارچوب نظری و تاریخی.....	۱۷
---------------------------	----

الف) چارچوب نظری راجع به بسیج انقلابی در انقلاب اسلامی..... ۲۰

۱- کلیاتی درباره‌ی نظریه‌ی بسیج چارلز تیلی..... ۲۰

۲- نقش مشارکت مردم در بسیج انقلابی انقلاب اسلامی..... ۲۳

۳- نقش ایدئولوژی در بسیج انقلابی انقلاب اسلامی..... ۲۵

۴- نقش سازمان در بسیج انقلابی انقلاب اسلامی..... ۲۸

ب) تاریخچه‌ی عزاداری در ایران..... ۳۲

۱- نخستین نمونه‌های مجالس عزاداری..... ۳۲

۲- عزاداری در دوره‌ی صفویه..... ۳۵

۳- هیئت‌های مذهبی در دوره‌ی قاجار..... ۳۹

۴- هیئت‌های مذهبی در دوره‌ی پهلوی اول..... ۴۶

۵- هیئت‌های مذهبی در دوره‌ی پهلوی دوم..... ۵۳

پ) انواع هیئت‌های مذهبی..... ۶۴

۱- هیئت‌ها سستی..... ۶۴

۲- هیئت‌های انقلابی..... ۶۴

۳- هیئت‌های عامه‌پسند..... ۶۵

ت) کارکردهای هیئت‌های مذهبی..... ۶۵

۱- کارکردهای اجتماعی..... ۶۵

- ۲- کارکرد فرهنگی ۶۶
- ۳- کارکردهای هنری ۶۶
- ۴- کارکرد سیاسی ۶۶
- ۵- کارکردهای نظامی ۶۶
- ۶- کارکردهای اقتصادی ۶۶

فصل دوم

- برخی از هیئت‌های مذهبی تأثیرگذار در انقلاب اسلامی ۶۹
- الف) هیئت بنی فاطمه (س) ۷۱
- ۱- تاریخچه‌ی هیئت بنی فاطمه (س) تهران ۷۱
 - ۲- میزان مشارکت مردمی و پایگاه اجتماعی ۷۶
 - ۳- مبارزان و شهدای انقلابی هیئت ۷۶
- ب) هیئت قائمیه ۷۷
- ۱- تاریخچه‌ی هیئت قائمیه ۷۷
 - ۲- میزان مشارکت مردمی و پایگاه اجتماعی ۸۰
 - ۳- مبارزان و شهدای انقلابی هیئت ۸۰
- پ) هیئت بنی الزهرا (س) ۸۱
- ۱- تاریخچه‌ی هیئت بنی الزهرا (س) ۸۱
 - ۲- میزان مشارکت مردمی و پایگاه اجتماعی ۸۲
 - ۳- مبارزان و شهدای انقلابی هیئت ۸۳
- ت) هیئت مکتب الحسین (ع) (آذربایجانی‌های مقیم مرکز) ۸۳
- ۱- تاریخچه هیئت مکتب الحسین (ع) ۸۳
 - ۲- میزان مشارکت مردمی و پایگاه اجتماعی ۸۴
 - ۳- مبارزان و شهدای انقلابی هیئت ۸۵
- ث) هیئت متحده‌ی انصار القرآن ۸۶
- ۱- تاریخچه‌ی هیئت متحده‌ی انصار القرآن ۸۶
 - ۲- میزان مشارکت مردمی و پایگاه اجتماعی ۸۶
 - ۳- مبارزان و شهدای انقلابی هیئت ۸۷

- ج) هیئت انصارالحسین(ع)..... ۸۷
- ۱- تاریخچه‌ی هیئت انصارالحسین(ع)..... ۸۷
- ۲- میزان مشارکت مردمی و پایگاه اجتماعی..... ۸۹
- ۳- مبارزان و شهدای انقلابی هیئت..... ۹۰

فصل سوم

- کارکردهای فرهنگی، اجتماعی و هنری هیئت‌های مذهبی..... ۹۵
- الف) کارکردهای اجتماعی هیئت‌های مذهبی..... ۹۷
- ۱- تشکیل نهادهای امداد و همیاری..... ۹۷
- ۲- تقویت همبستگی مردم..... ۹۹
- ب) کارکردهای فرهنگی هیئت‌های مذهبی..... ۱۰۰
- ۱- توزیع محصولات فرهنگی مذهبی..... ۱۰۰
- ۲- برگزاری جلسات سخنرانی مذهبی..... ۱۰۲
- ۳- جلسات آموزش قرآن و روضه‌خوانی..... ۱۰۷
- پ) کارکردهای هنری هیئت‌های مذهبی..... ۱۱۱
- ۱- خطاطی تراکت، پوستر و پرده‌نویسی انقلابی..... ۱۱۱
- ۲- شعرسرایی و مداحی‌های انقلابی..... ۱۱۲
- ۳- سایر کارکردهای هنری..... ۱۱۹

فصل چهارم

- کارکردهای سیاسی، اقتصادی و نظامی هیئت‌های مذهبی..... ۱۲۱
- الف) کارکردهای سیاسی هیئت‌های مذهبی..... ۱۲۳
- ۱- جذب و سازمان‌دهی نیروهای انقلابی..... ۱۲۳
- ۲- آگاهی‌بخشی انقلابی به مردم..... ۱۲۵
- ۱-۲- سخنرانی و عاظ در هیئت‌ها..... ۱۲۶
- ۲-۲- پخش اعلامیه، نوار و رسالات مراجع..... ۱۳۶
- ۳- برگزاری راهپیمایی‌ها و تجمعات سیاسی..... ۱۳۹

ب) کارکردهای نظامی هیئت‌های مذهبی	۱۴۳
۱- سازماندهی و تجهیز انقلابیون	۱۴۳
۲- حفاظت از شخصیت‌های انقلابی	۱۴۳
پ) کارکرد اقتصادی هیئت‌های مذهبی	۱۴۵
۱- امداد رسانی به خانواده‌های انقلابیون	۱۴۵
۲- تشکیل صندوق‌های قرض‌الحسنه	۱۴۶
۳- توزیع کالاهای ضروری و کمیاب	۱۴۸
نتیجه‌گیری	۱۵۱
پیوست‌ها	۱۶۳
کتابنامه	۲۳۷

مقدمه

لازمه‌ی بسیج انقلابی در فرایند شکل‌گیری و پیروزی انقلاب‌ها، فراهم‌بودن شرایط سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی از یک‌سو و ارکان بسیج انقلابی، یعنی مشارکت وسیع مردمی، آیدئولوژی، سازمان و رهبری از سوی دیگر است.

سازمان در فرایند انقلابی، کارویژه‌هایی چون انسجام‌بخشی انقلابیون، برقراری ارتباط دقیق میان انقلابیون، مردم و رهبری، اطلاع‌رسانی لازم، جذب و آموزش نیروهای انقلابی، تأمین تدارکات و منابع مالی و پشتیبانی را برعهده دارد. سازمان‌ها به دو گروه قدیمی و جدید قابل دسته‌بندی هستند. سازمان‌های قدیمی ریشه در تاریخ جامعه داشته و با کارکردهای خاص خود متعلق به دوره‌ی خاصی از انقلاب نیستند ولی در شرایط انقلابی، مورد بهره‌برداری انقلابیون قرار می‌گیرند؛ مانند هیئت‌های مذهبی در فرایند انقلاب اسلامی. اما سازمان‌های نوین تنها به‌منظور اهداف انقلاب ایجاد شده و سابقه‌ای پیش از انقلاب ندارند.

با توجه به مذهبی بودن انقلاب اسلامی ایران و تکیه‌ی آن بر تعالیم اسلام شیعی، فرهنگ سیاسی شیعه و مؤلفه‌های آن نقش اساسی و چشمگیری در شکل‌گیری شرایط و ارکان بسیج انقلابی و همچنین پیروزی و استمرار انقلاب اسلامی داشته است. بر این اساس، مبانی نظری و رفتار سیاسی شیعیان در برخورد با قدرت سیاسی حاکم، پذیرش و نفی حکومت‌ها در طول تاریخ از جمله دوران انقلاب اسلامی شکل گرفته است.

اعتقاد به نامشروع بودن حکومت غیرمعصوم، فرهنگ ایثار و شهادت، مبارزه با ظالم و طرفداری از مظلوم، تقیه، انتظار و غیبت و... را می‌توان از مهم‌ترین عناصر و مؤلفه‌های فرهنگ سیاسی تشیع برشمرد. همچنین در این راستا باید به ساختار و نمادهای مذهبی

فرهنگ شیعه مانند: مراسم عاشورای حسینی، سوگواری، تعزیه و سنت یاد شهیدان در تقویم مذهبی و نظایر آن اشاره کرد که بالقوه حاوی قدرت عظیمی در تحریک و بسیج سیاسی مردم و دمیدن روح مبارزه و انقلابی‌گری در طول تاریخ بوده است. تمامی نمادهای مذهبی و عاشورایی ذکرشده به شکلی در ساختار سازمانی خودجوش و مردم‌نهاد، به نام هیئت‌های مذهبی تجلی یافته است.

در طول دوران شکل‌گیری و پیروزی انقلاب اسلامی با توجه به شرایط اجتماعی و سیاسی، هیئت‌های مذهبی علاوه بر حفظ کارکردهای سنتی، کارکردهای جدیدی نیز برعهده داشته‌اند. از میان کارکردهای انقلابی هیئت‌های مذهبی می‌توان به کارکردهای سیاسی و نظامی، کارکردهای فرهنگی و هنری، کارکردهای اجتماعی و اقتصادی اشاره کرد. براساس چنین کارکردهایی در درون هیئت‌های مذهبی هسته‌های انقلابی شکل می‌گرفت؛ انقلابیون آموزش نظامی فرا گرفته، شعارها، اعلامیه‌ها، نوارها، تصاویر و عکس‌های انقلابی را تهیه، توزیع و تکثیر می‌کردند، تجلیل از انقلابیون و بزرگداشت یاد شهدا در قالب جلسات آموزش قرآن و احکام اسلامی، روضه‌خوانی و مراسم عزاداری، ... در درون این هیئت‌ها انجام می‌شد.

با توجه به مطالب مذکور، شرایط و ساختار خاص هیئت‌های مذهبی امکان سازمان‌دهی، بسیج و فعالیت‌های سیاسی را در جریان انقلاب اسلامی در کنار سایر سازمان‌ها به شکل قابل توجهی فراهم می‌کردند. به شکلی که از یک طرف، مراسم مذهبی پوششی برای فعالیت‌های سیاسی و عامل مخفی‌سازی فعالیت‌ها بود و رژیم شاه چندان جرأت مخالفت با مراسم مذهبی و جلوگیری از آن را نداشت. از طرف دیگر، مردم در مراسم مذهبی مختلف، به شکل خودجوش و بدون دعوت در مساجد، تکایا و اماکن مقدس دیگر حضور می‌یافتند و بر این اساس تجمع عظیمی بدون سازماندهی در جهت اهداف انقلابی براساس فرهنگ سیاسی شیعی و در قالب تقویم مذهبی آن در شهرهای مختلف مخصوصاً در ایام تاسوعا و عاشورای حسینی در دل هیئت‌های مذهبی شکل می‌گرفت. به دلیل چنین جایگاه قابل توجهی، امام خمینی (ره) به عنوان رهبر نظریه‌پرداز، رهبر عملیاتی و معمار بزرگ انقلاب اسلامی، مشوق و الهام‌بخش تشکیل و گسترش فعالیت هیئت‌های مذهبی و مجالس عزاداری بوده و

در برخی از آنها نماینده داشتند، لذا ایشان بارها در سخنرانی‌های خود به اهمیت هیئت‌های مذهبی و برپایی مجالس عزاداری در محرم و صفر و نیز تجمع مسلمانان در مساجد و انجام کارهای جمعی اسلامی همچون نمازهای جماعت و نماز جمعه تأکیدهای فراوانی داشته‌اند. چرا که از دیدگاه ایشان این تجمع گروهی علاوه بر اینکه ثواب اخروی را در پی دارد، در فرایندهای سیاسی جامعه نیز اثرگذار است. در واقع پیروزی انقلاب اسلامی در ایران یکی از نتایج مهم چنین حضور هدف‌دار مردم با رهبری یک مرجع تقلید بوده است.

در پایان، با امید به اینکه کتاب حاضر بتواند به علاقه‌مندان مطالعات انقلاب اسلامی را یاری رساند، ضمن تشکر از مؤلفان محترم این اثر، از ناظران علمی آن آقایان: دکتر رشید جعفرپور، دکتر اکبر اشرفی، علی کردی و مصطفی جوان و نیز همکاران محترم در مؤسسه فرهنگی، هنری و انتشارات قدردانی می‌شود.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی